

Oorlogssporen

De Canon van Katwijk: Tweede Wereldoorlog

Lerarenhandleiding

Les: Verzet (Rijnsburg)

45 tot 120 minuten (afhankelijk van welke onderdelen worden uitgevoerd)

Lesinhoud

Aan de hand van het verhaal van Freek worden de leerlingen getuige van een oorlogsgebeurtenis in Rijnsburg. Het verhaal geeft een beeld van wat het verzet deed en betekende. Er worden parallellen gelegd met nu: wat zou jij doen? Optioneel verwerken ze hun bevindingen in een creatieve opdracht.

Lesdoelen

De leerlingen weten dat het verzet in Rijnsburg actief was. Zij leren wat het verzet deed en kennen een aantal hoofdpersonen en belangrijke plekken. Ze kunnen aanwijzen welke sporen nog steeds te vinden zijn en zetten hun eigen ideeën over en hun visie op het onderwerp om in een creatieve verwerking.

Nodig tijdens de les

- Digibord
- Verhaal *De vader van Freek* (bijlage 5): per tweetal één exemplaar
- Oude foto's (bijlage 12)
- Materialen voor creatieve verwerking naar keuze

Vorbereiding op de les

- Zet de oude foto's bij het verhaal klaar op het digibord (zie bijlage 12).
- Print bijlage 5.
- Lees de mogelijke creatieve verwerkingsopdrachten (bijlage 6) door.
- Zet de materialen voor de creatieve verwerking klaar.

Inleiding: De vader van Freek – 15 min

Lees het verhaal voor in bijlage 5, over Freek wiens vader tijdens de oorlog bij het Rijnsburger verzet zat. Die maakte een akelig en gevaarlijk voorval mee, waarbij zijn verzetsmaten hem te hulp schoten. Laat daarbij de oude foto's van de genoemde plekken zien.

Bespreek het verhaal kort na: wat maakte het meeste indruk? Werden er plekken en/of namen genoemd die je misschien kent? Wat zou jij hebben gedaan?

Tip

Vertel het verhaal eventueel in plaats van het voor te lezen.

Opdracht: Onderzoek naar het verzet – 30 min

1. Laat de leerlingen in tweetallen het verhaal goed nalezen en vraag ze aantekeningen te maken:
 - Welke plekken in Rijnsburg komen erin voor?
 - Welke verzetsdaden worden genoemd?
 - Over welke 'rollen' hoor je? Denk aan: verrader, verzetsmens, onderduiker, bezetter en bewaker.
2. Ga verder met de verschillende rollen die in het verhaal voorkomen. Laat de leerlingen voor elke rol een argument verzinnen waarom je wél en een argument waarom je níét zou handelen als de persoon deed. Bespreek dit klassikaal na.

Opdracht: Creatieve verwerking – 45-75 min

De leerlingen verwerken de onderzoeksresultaten in een praktische opdracht. Maak (eventueel samen met de leerlingen) een keuze uit twee mogelijkheden:

1. Uitvoeren van een rollenspel.
2. Ontwerpen van een affiche.

Deze twee opties zijn toegelicht in bijlage 6.

Afsluiting: Presentatie – 60 min

1. Rollenspel: elk groepje speelt de voorbereide scène uit. Bespreek elke scène kort na. Wat vinden ze van de manier waarop de personages zijn uitgebeeld? En van de manier waarop de spelers het verhaal laten aflopen? Hadden anderen misschien andere keuzes gemaakt?
2. Elke leerling of elk tweetal presenteert zijn propaganda/communicatieproduct door er kort voor de rest van de groep over te vertellen of door er samen met de resultaten van de andere leerlingen, een tentoonstelling van te maken.

Activiteit: Gastles ooggetuige

Het is mogelijk om, als verdieping op de voorgaande les(sen) een ooggetuige/ervaringsdeskundige als gastspreker uit te nodigen. Deze mensen kunnen vanuit eigen ervaring over een van de lokale oorlogthema's vertellen. Doorloop hierbij bijvoorbeeld de volgende stappen:

1. Bepaal welke spreker het beste aansluit bij de les(sen) die de groep heeft gedaan. Mogelijke sprekers zijn:

- **Dhr. Gerrit Russchenberg**

Over de eerste oorlogsdagen in **Valkenburg**, samen met Herman Dijkhuizen.

Contactgegevens: g.russch@casema.nl

- **Mw. Ellen van der Laan**

Over het **Rijnburgs** verzet. De vader van mevrouw Van der Laan was de bekende Rijnburgse verzetsstrijder dokter Edzard van der Laan.

Contactgegevens: ellenvandelaan20@gmail.com

- **Dhr. J.J. Vingerling**

Over de Engelandvaarders die vanuit **Katwijk** de oversteek naar Engeland probeerden te maken, samen met dhr. Makowski, zoon van Engelandvaarder George Makowski.

Contactgegevens: h.vingerling@planet.nl

- **Dhr. Hans Bleichrodt**

Over het verzetswerk van zijn vader Nicolaes in Rijnburg en de moord op de Jodenjager door Jan Wildschut.

Contactgegevens: j.bleichrodt@wxs.nl

2. Neem contact op met de gastspreker naar keuze en maak een afspraak voor een gastles.

3. Bereid de les met de leerlingen kort voor. Iedere leerling bedenkt bijvoorbeeld drie interviewvragen voor de gastspreker.

4. Gastles (ongeveer 60 minuten)

5. Bespreek de gastles kort na. Waar werden de leerlingen het meest door verrast? Zijn alle vragen beantwoord? Wat wisten ze nog niet?

Onkostenvergoeding

De onkostenvergoeding voor de gastsprekers bedraagt € 30,- per bezoek aan een school.

Dit bedrag kan bij Stichting Welzijnswartier worden gedeclareerd.

Activiteit: Fotospeurtocht

Per gemeentekern is een korte fotospeurtocht samengesteld die de leerlingen in kleine groepjes zelfstandig (liefst op de fiets) kunnen uitvoeren. Elke fotospeurtocht betreft een van de gemeentekernen: Valkenburg, Rijnsburg of Katwijk. In totaal zijn er dus drie speurtochten. Elke speurtocht gaat langs een aantal plekken die ook in de verhalen over Mees, Freek en Elly voorkomen. Waar is het allemaal gebeurd? Welke plekken speelden een rol?

Tip

Regel eventueel extra begeleiding van ouders/verzorgers die met de leerlingen kunnen meefietsen.

Rijnsburg

1. Wilhelminaboom
2. Woning dokter Edzard van der Laan
3. Rapenburgkerk
4. Textiel en furniturenwinkel aan de Vliet ZZ
5. Nederlands Hervormde Kerk
6. Valkenburgerweg
7. Monument Verzetsmensen Burgemeester Koomansplein

Van elke plek is een foto van nu in de speurtocht opgenomen. De bedoeling is de foto's en de plekken in het echt op te zoeken en vervolgens te linken aan oude foto's van die plekken, deze foto's zijn ook in de speurtocht opgenomen. Een soort combinatiespel dus.

Zie bijlage 10.

Bijlage 1: Kijk- en luistertips

De onderstaande bronnenlijst biedt kijk-, luister- en leestips, voor achtergrondinformatie, verdieping.. of eventueel gebruik in de klas.

Websites met lokale informatie:

- <http://www.canonvankatwijk.nl>: informatie over de lokale geschiedenis aan de hand van de canonvensters en tijdsvakken
- <http://katwijkinoorlog.nl>: persoonlijke verhalen en beeldmateriaal
- http://www.mei1940.nl/intro_valkenburg.htm: informatie over de eerste dagen van de oorlog in Valkenburg
- <https://atlantikwall.nl>: Atlantikwall Museum Noordwijk
- <https://www.atlantikwallindeklas.nl>: lessuggesties m.b.t. Atlantikwall, voor heel Nederland. Met details op lokaal niveau

Landelijk:

- <https://www.4en5mei.nl>: Nationaal Comité 4 en 5 mei
- <https://4en5meidigitaal.nl>: digitale lessen Nationaal Comité 4 en 5 mei
- <https://www.tweedewereldoorlog.nl>: Tweede Wereldoorlog portal, informatie over musea, bijeenkomsten, landelijke (feest)dagen, educatieve mogelijkheden en inhoudelijke informatie NB ook lespakketten voor onderwijs, o.a. Atlantikwall
- www.schoolTV.nl: diverse aflevering over diverse oorlogsthema's, zoek bijvoorbeeld op:
 - 13 in de oorlog
 - Klokhuis Tweede Wereldoorlog (vink leeftijdscategorie 9-12 jaar aan)
- <https://www.entoen.nu>: inhoudelijke informatie, beeldmateriaal, clips en video's oer de canonvensters van de Nederlandse geschiedenis, waaronder de vensters die betrekking hebben op de Tweede wereldoorlog
- https://www.youtube.com/watch?time_continue=1166&v=ikGT9P93GFg: film over de bouw en het gebruik van de Atlantikwall in Zuid-Holland
- <https://www.youtube.com/watch?v=1Y3Ew9Q1jmk>: trailer Soldaat van Oranje, Engelandvaarder
- https://www.npostart.nl/nos-bevrijdingsjournaal-juni-1944/03-06-2019/POW_04250296: Bevrijdingsjournaal NOS 1944

Bijlage 2: Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen

De lokale musea en culturele of historische verenigingen hebben voor het onderwijs rondom de Tweede Wereldoorlog diverse programma's ontwikkeld. Een beknopt overzicht van de mogelijkheden vind je hieronder. Mocht je interesse hebben in een bezoek of activiteit, neem dan contact op met het museum of de vereniging zelf.

Vereniging Oud Valkenburg- Torenmuseum

https://www.oudvalkenburgzh.nl/vov_J35/index.php/torenmuseum

Groep 7:

- bezoek aan Erebegraafplaats (zuil met omgekomen burgers);
- bezoek Torenmuseum, afd. WOII (verwoesting Valkenburg begin oorlog, bezetting, verzet, wederopbouw);
- boekje Valkenburg in WOII.

Genootschap Oud Rijsburg/ Museum van Rijsburg

<https://genootschapoudrijsburg.nl/museum>

- museumles, verhaal bij PowerPointpresentatie over de geschiedenis van het dorp en rondkijken in het museum
- verzetswandeling of gastles in de klas door van Henk Westra (henkwestra@ziggo.nl)
- gastles over Jodenvervolging in Rijsburg door Cees Noort (c.p.noort@tele2.nl)

Katwijkse Museum

<https://www.katwijksmuseum.nl/nl/>

Het Katwijkse Museum organiseert regelmatig tijdelijke tentoonstellingen, soms ook over thema's in uit de Tweede Wereldoorlog. Check de website van het museum voor de actuele programmering.

Bijlage 5: De vader van Freek

ca. 4.35 minuten

April 1944

Ik had wel een beetje een vermoeden. Ik dacht het eigenlijk al wel. Wij woonden aan de Vliet Zuidzijde. Mijn vader Nicolaas Bleichrodt had daar een textiel- en furnituurenwinkel. Maar sinds een tijdje deed mijn vader soms een beetje geheimzinnig. Dan kwamen er 's avonds als het donker was allemaal mensen over de vloer die ik hier nog nooit had gezien. Dokter Van der Laan bijvoorbeeld en dominee Post. Mijn vriendje Pieter had al weleens, als een spannend jongensverhaal, verteld over dappere mannen en vrouwen hier in Rijnsburg, die stiekem verzet pleegden tegen de Duitse bezetter. Dat ze voedselbonnen stalen bijvoorbeeld, of persoonsbewijzen vervalsten, of illegale krantjes drukten. En die krantjes werden dan verstopt op de zolder van de Rapenburgkerk. Of dat ze mensen hielpen onderduiken. Joodse mensen die niet door de Duitsers gevonden mochten worden. Kees van Starckenburg bijvoorbeeld, die een Joods meisje in zijn huis aan de Valkenburgerweg onderdak had geboden. En toen zei Pieter dat Kees dit gewoon aan zijn NSB-buurman Arie van I. had gemeld. "Maar als je dit doorvertelt, dan doe ik je wat", had Kees tegen Arie gezegd. Of Jan Wildschut, hij schoot een Jodenjager neer toen die een Joods meisje wilde oppakken. Of de mensen die de Wilhelminaboom lekker helemaal oranje hadden versierd. Oranje boven! Wat ontzettend dapper. De Duitsers waren kwáád...

Eerst had ik niet zoveel door. Grote mensen doen wel vaker dingen waar kinderen niks van snappen. Maar toen mijn moeder zei dat we met niemand mochten praten over die bezoekers in ons huis, toen moest ik aan de verhalen van Pieter denken. Zou mijn vader misschien ook...?

Op die dag in april, de 27ste om precies te zijn, werd er opeens 's avonds heel hard op de voordeur gebonsd en in het Duits geschreeuwd. Mijn vader sprong in paniek op. Toen wist ik het bijna zeker: mijn vader deed dingen die van de Duitsers niet mochten. Mijn vader zat ook bij het verzet! Mama gebaarde dat hij zich snel uit de voeten moest maken. Ik liep een stukje achter hem aan. Hij rende naar het raam aan de achterkant van het huis om daar naar buiten te springen. Over zijn schouder zag ik allemaal Duitse soldaten over de schutting heen kijken. Ze hadden hem gezien. Hij zat in de val. Mama had intussen de voordeur opengedaan. Ze zei dat ze niet wist waar papa was, maar het was al te laat. Papa was gesnapt en werd meegenomen.

De Duitsers zetten hem gevangen in de cel onder de toren van de Nederlands Hervormde Kerk hier in het dorp. Onze eigen veldwachter Van Veen moest hem bewaken. Papa was natuurlijk doodsbang en probeerde op de veldwachter in te praten, maar die wilde niet luisteren. Wat ging er nu met hem gebeuren? Thuis vonden we het natuurlijk ook allemaal heel eng en spannend. Maar wat we niet wisten, was dat veldwachter Van Veen de bewaking even had overgelaten aan een jonge soldaat. Hij was er stiekem tussenuit geknepen. Hij was naar dokter Van der Laan gerend, die aan het Rijnsburgse Rapenburg woonde. De dokter had net dominee Post op bezoek. "Er zit een goeie onder de toren en die moet er direct uit!" riep de veldwachter. "Hier is de sleutel, die moet ik over een half uur terug hebben!"

Die goeie, dat was dus mijn vader. En later begreep ik pas waarom de veldwachter naar de dominee en de dokter was gehaast. Zij waren belangrijke mannen in het geheime verzet van Rijnsburg. Ze ondernamen meteen actie. Ze renden naar de toren, gaven de soldaat een flinke klap op zijn hoofd en bonden hem vast. Vervolgens konden ze mijn vader met de sleutel bevrijden. De Duitsers keken natuurlijk flink op hun neus toen ze bij terugkomst een lege cel en een vastgebonden soldaat aantroffen. Mijn vader kwam na zijn bevrijding die nacht snel thuis wat spullen halen en

vertrok toen naar mijn tante in Baarn om daar onder te duiken. Mama nam het zekere voor het onzekere en zorgde ervoor dat ook wij niet thuisbleven. We werden naar een veilige plek gebracht. Ik mocht zolang bij dominee Van der Loo blijven.

De oorlog heeft daarna nog iets meer dan een jaar geduurd. Ik heb het in dat jaar altijd heel spannend gevonden of ze mijn vader alsnog zouden oppakken. Hij is echter nooit gevonden, gelukkig. Maar na de oorlog kwam hij liever niet meer terug naar Rijnsburg. Hij is er nog maar één keer geweest in al die jaren. Te veel nare herinneringen misschien? Op het Burgemeester Koomansplein werd er voor al die verzetsmensen uit Rijnsburg een monument opgericht. Dus ook voor mijn vader. Daar ben ik natuurlijk hartstikke trots op.

Bijlage 6: Creatieve opdrachten bij de les *Verzet* (Rijnsburg)

De leerlingen kunnen de onderzoeksresultaten verwerken in een praktische opdracht. Maak (eventueel samen met de leerlingen) een keuze uit de volgende mogelijkheden:

1. Rollenspel

Oefening:

Geef de leerlingen steeds een andere situatie (zie hieronder). Ze stellen zich de situatie voor en spelen deze na. Ze mogen daarbij de hele ruimte gebruiken. Stel telkens vragen als: Hoe kijk je? Hoe beweeg je? Bespreek achteraf hoe het was om deze situatie te spelen.

Situaties

- Loop over straat met een verzetskrant in je binnenzak. Niemand mag ontdekken dat je deze op zak hebt! (Hoe groet je een voorbijganger?)
- Sluip zo zacht mogelijk over de zolder. Niemand in huis mag ontdekken dat je hier bent!
- Verstop je terwijl je bang bent om ontdekt te worden. (Stuur eventueel eerst een leerling naar de gang die daarna mag zoeken.)

Opdracht

Verdeel de leerlingen in een aantal groepjes. Geef ieder groepje een situatie (zie hieronder). De groepjes bereiden hun scène voor. De leerlingen bespreken hoe de scène begint, hoe het verder gaat en hoe het afloopt. Ze verdelen de rollen en oefenen een paar keer goed.

Situaties

- Je hebt een onderduiker verstoppt op zolder. De buurman dreigt de onderduiker te verraden, tenzij je hem jullie laatste aardappelen geeft. Als je dat doet, dan zal je familie erge honger lijden. Wat doe je?
- Je weet dat je buurman bij het verzet zit en illegale krantjes drukt en verspreidt. De bezetter komt jou vragen of je meer weet. Als je de waarheid spreekt, krijg je extra voedselbonnen. Als je zwijgt, zou je zelf nog weleens kunnen worden opgepakt. Wat doe je?
- Je moet van de bezetter een gevangene bewaken die bij het verzet zit. Je hebt de kans hem vrij te laten, maar daarmee loop je het risico dat je zelf gepakt wordt. Wat doe je?

2. Communicatie

Verschillende partijen die een rol speelden in de oorlog, probeerden hun achterban zo goed mogelijk te informeren en soms zelfs te overtuigen van hun gelijk. Zo had Hitler een speciale minister van propaganda in dienst die goed nadacht over hoe de nazi-ideeën verspreid konden worden en hoe ze Joden in diskrediet konden brengen. Vaak met films of affiches. Verzetsmensen maakten juist bijvoorbeeld weer pamfletten, spotprenten of telegrammen in geheimtaal.

Laat de leerlingen alleen of in tweetallen een partij/rol kiezen. Daarvoor ontwerpen ze een propaganda-affiche (of naar keuze iets anders: een telegram in geheimtaal, een spotprent etc.).

RIJNSBURG

RIJNSBURG

A

B

C

D

B

E

C

E

D

MONUMENT

F

A

F

Bijlage 12: Oude foto's Rijnsburg

1. Wilhelminaboom

2. Woning dokter Edzard van der Laan

3. Rapenburgse kerk

4. Textiel en 4urniturenwinkel Nicolaas Bleichrodt

5. Nederlands Hervormde kerk

6. Valkenburgerweg

